

AZERBAYCAN VE İRAN TÜRKLERİNDE NEVRUZ ETKİNLİKLERİ VE ÂŞIK ŞİİRİNDE NEVRUZ

Dr. İlgar İMAMVERDİYEV*

ÖZET

Bu makalede, Azerbaycan ve İran Türklerinde Nevruz etkinliklerinin bazı meseleleri ele alınmış ve âşıkların bu bayramla ilgili söyledikleri şirlerden örnekler verilmiştir.

ABSTRACT

In this article it is defined some subjects about nawroz feast celebrations which is unique to Azerbaidjan and Persian Turkishs.

GİRİŞ

Dünya halklarının âdet ve aneleri içerisinde bayramların özel bir yeri vardır. Bayramlar, farklı coğrafyalarda kendi özelliklerine göre belli karakterlerde olup, bir halkı sosyo-kültürel yönden diğerinden farklı kılabilmektedir. Çünkü geleneksel olan bu bayram günlerinde her bir halk kendi karakteristik özelliklerini ifade etmektedir. Azerbaycan Türklerinde de çeşitli bayramlarla ilgili bazı özel terim ve ifadelere rastlamak mümkündür ve biz imkân çerçevesinde onları olduğu gibi saklamağı gerekli kılıyoruz. Makalemizin başlığında görüldüğü gibi, bu makalede kullanmakta olduğumuz terminoloji, Azerbaycan ve İran Türklerinin **kelimelere yüklediği anlam çerçevesinde** değerlendirilmelidir.

BAYRAMLARIN İKİLİ TASNİFİ A.BİRİNCİ TASNİF

Bayramlar, oluşum sebebi ve içeriği açısından iki grupta toplanır:

1-Gam ve keder içerikli bayramlar (Türkiye’de “anma günü” olarak kabul görmektedir)

Bu bayramlar, Azerbaycan ve İran’da bir gencin, vatan uğruna şehit olması nedeniyle veya önemli bir devlet adamının herhangi bir sebepten dolayı dünyasını

* Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Böl. Öğrt. Üyesi.

değişmesiyle düzenlenen yas merasimleridir. Bu bayramlara Azerbaycan'da çoğu zaman “*kara bayram*” adı da verilir.

2-Sevinç-neşe içerikli bayramlar ve törenler

Bu bayramlar ise yine bu ülkelerde iki gencin aile kurması sebebiyle düzenlenen törenlerdir. Bayram havasında geçirilen bu törenlere “*toy-bayram*” denmektedir.

Sevinç ve şenlik duygularının temsili olan düğün törenleri sırasında iki aile, akrabalık bağlarının temelini atmış olup, bu bayramı ihtişam ve gösterişle kutlarlar. Ancak bu toy bayram ifadesini sadece iki gencin aile kurmasıyla sınırlandırmak yanlışır. Çünkü toy-bayram şenliğinin ifade ettiği anlam aslında daha geniştir. Şöyle ki, Bir gencin muharebeden sağ salim kurtulması veya askerden eve dönmesi veyahut da bir öğrencinin üniversiteyi kazanması, yıllarca eğitim görerek onu başarıyla bitirmesi sebebiyle anne ve babasının düzenlediği şenliğe de “*Toy bayram*” adı verilir. Şunu da kaydetmeliyiz ki, toy ve bayram kelimelerinden oluşan bu kavram, dilimize birlikte girmiş olup, bir arada kullanılmaktadır.

B. İKİNCİ TASNİF

Bayramlarla ilgili bir diğer sınıflandırma da şu şekilde yapılmaktadır:

1-Millî bayramlar

Devlet bayramları, bağımsızlık gününün ifadesi olan şenlikler, vatan topraklarının düşman işgalinden kurtarılması münasebetiyle her yıl düzenlenen zafer bayramları vs. girer.

2-Dinî bayramlar

Ramazan ve Kurban bayramları, Şia mezhebine mensup Müslümanların Hz. Hüseyin'in şahadet günü münasebetiyle her yıl kutlanan “*Kara Bayram*”ı vb.

Hristiyanların İsa peygamberin doğum günü ve diriliş günü (Paskalya) sebebiyle kutladıkları olaylarla ilgili düzenledikleri bayramlar da bu gruba girer.

3-Geleneksel (örneğin, mevsim) bayramlar

Tabiatın uyanmasıyla beraber, kıştan bahara geçilen mart ayının bazen 20 bazen de 21. gününde mevsim bayramı olarak da adlandırılabilir **Nevruz Bayramı**, tabiat bayramlarının en önemlisidir. Yine tabiatın dönüşüm zamanlarıyla alâkalı olarak mahsul bayramları da bu gurup içinde sayılabilir. (ÇAY 1990:6)

NEVRUZ BAYRAMI

Nevruz bayramı, birçok Türk ve bazı Müslüman ülkelerde yeni yılın başlangıcı olarak kabul edilir. Bugünde gece ve gündüz birbirine eşit olmaktadır. Nevruz, “*yeni gün, yeni rızık, bereket ve yeni mevsim*” anlamındadır.

Bu bayramın gelişi ile Azerbaycan ve İran'da bütün evlerde hususî olarak kendi özel kaplarında buğday, arpa yeşertilir. Yeşertilmiş bu buğdaya “**Semeni**” adı verilir. Semeni, Nevruzun gelişini bildiren bir semboldür. Evin hanımları Nevruzdan 10-15 gün önce yeşertmek amacıyla hususî tohumluk buğday seçip ayırırlar. Onu su ile ıslatıp özel tabaklara koyup üstüne sargı bezinden yapılan “**tenzif**” adlı bir örtü örterler. Buğdayın kurummasını önlemek için de gün aşırı az miktarda ıslatıp nemli olarak kalmasını sağlarlar. Böylece buğdaylar çatlayıp yeşerir ve boy atarlar.

Azerbaycan'da ve İran'da eski devirlerden günümüze kadar gelmiş Semeni ile ilgili bir âdet günümüzde de bütün canlılığıyla yaşatılmaktadır. Bu âdet insanların arzu ve dileklerinin hayata geçmesiyle yakından alakalıdır. Şöyle ki bir şahıs kalbinden herhangi bir dilek tutar. Bu dilek, Nevruzdan önceki son Salı gününde (İran ve Azerbaycan bugün Çarşamba akşamı olarak adlandırılır) tutulur. İnanca göre Allah'tan istenen bu dilek, o yıl içinde gerçekleşirse bu münasebetle dilek sahibi yedi yıl aralıksız olarak her yıl Nevruz bayramı arefesinde Semeni'den bir tatlı sıvı yaptırır. Dileğin kabul olması sebebiyle özel olarak yaptırılan ve kutsal sayılan bu Semeni isimli içecek fakirlere, akrabalara, komşulara ve yakın çevreye ikram edilir.

Bu bayramda ikram edilen çerezler arasında kuru yemişler de önemli bir yer tutar. Kabuklu ceviz, kabuklu fındık, kestane, püste (fıstık), innab (hinnab) küçük hurma, hurma kurusu, erik kurusu, içde, kayısı kurusu, kavurğa, çekirdeksiz kuru üzüm vb. sayılabilir. Ayrıca bu mevsimin tüm meyveleri de ikrama dahildir.

Azerbaycan ve İran'da Mart ayı, “**Temizlik Ayı**” olarak kabul edilir. Bu nedenle her evin hanımı, kızı, gelini Nevruzdan 20-25 gün önce temizlik yapmaya başlar. Evlerin duvarları elden geçirilerek yeniden ahenkle boyanır. Halılar, kilimler, yolluklar yıkanır. Evin tozu alınır, camlar silinir.

Nevruzdan iki üç gün önce sokakların temizliği de önemli bir bayram hazırlığıdır. Bu nedenle mahalle sakinleri ve komşular evlerinin önünün ve sokakların da titizlikle temizlenmesine dikkat ederler.

Bu hazırlık aşaması sırasında önceden muhtelif hamur tatlıları yapmak için gerekli malzemeler alınır. Gelen misafirlere ikram edilen bu yiyecekler için bilhassa hanımlar, beylerini oldukça teşvik ederler.

Hazırlanan hamur tatlılarının başında Azerbaycan'a mahsus “**pahlava**” (baklava) “**şekerbura**”, “**şeki baklavası**”*, “**şor goğal**”, haşhaşla süslenmiş “**nazik**”* diye adlandırılan tatlı çörekler gelir.*

***Pahlava**:Hamur yufka haline getirilir, içerisine ceviz ezmesi veya fındık, badem -ezmesi konulur. Geniş tepsi içerisine yerleştirilir, dörtgen formasında kesilerek,

ocak üzerinde kızartılıp, sonra üzerine önceden hazırlanmış şerbet dökerek hazırlanan bir tatlıdır.

***Şekerbura:** Hamur tatlı- şekerli suyu ile yoğrulur, yufka haline getirilir, su bardağının ağzı ile hamur yuvarlak kesilir, arasına ise şeker tozu ve fındık veya ceviz ezmesinin karışımı bir büyük yemek kaşığı konulur, kesilmiş yufka , yarım ay şeklinde kıvrılarak kapatılır, yanları da şekilli yapılır, hamurun üzeri de özel süslenir, bazen evin çocuklarının isimleri de yazılır. Sarı hamur boyası sürülür.

***Şeki baklavası:** Piriç ezilerek, un haline getirilir, sulu ile karıştırılır, kevgüreden süzülerek ocak üzerindeki büyük sac üzerinde ince tel halinde pişirilerek hazır hale getirilir, özel bir damalı şekil verilerek, yufka gibi olur. Her katın arasına ceviz ezmesi veya badem ezmesi beş-altı kat dizildikten sonra, büyük tepsiler içerisinde ocak üzerinde kızartılır. Şerbeti dökülerek, servis edilir. Bu sadece Azerbaycan'ın Şeki şehrine mahsus bir tatlı türüdür.

***Şor goğal:** Bu tatlının hamuru tuzlu su ile hazırlanır. İçerisine Azerbaycan'a has bir baharat olan “zira” ve “raziyana” tohumu ezmesinden alınan karışım tuzlu hamurun içerisine konularak, üzerine haşhaş tohumu serpilir, fırında pişirilir.

***Nazik:** Sadece tatlı su ile yoğrulmuş hamurdan yapılan bir tatlı ekmek çeşididir. Üzerine çemen tohumu serpilir. Fırında pişirilir.

Tüm evlerde bu tatlılar mutlaka ve eksiksiz hazırlanır. Biçimlerine göre yıldızlardan esinlenerek yapılan eşkenar dörtgen şeklindeki baklava yıldızı, ayın yarım halinden esinlenerek yapılan yarım ay şeklindeki şekerbura ayı, güneşten esinlenerek daire şeklinde yapılan goğal ve nazik ise güneşi sembolize eder. Baklava ve şekerbura ceviz ve fındıktan yapılan hamur tatlılarıdır. Bu tatlıların Nevruz bayramında yapılması son derece ilginç ve çok eski devirlerden gelen bir anâne olarak dikkat çekmektedir.

Bayram günü bazı evlerde hanımlar safran, aşotu tohumu ve limon karışımından oluşan bir şerbet yapıp dağıtırlar. Bazıları da evin önünde semaver yakıp yoldan geçenleri çay içmeğe davet ederler. Bu bayramın gelişi münasebetiyle hısım akrabalar ve komşular birbirlerinin bayramını kutlamak için bayram ziyaretine çıkarlar. Misafir gidenler de çeşitli bayramlık hediyeler götürmeyi unutmazlar.

İran'da Nevruz bayramı sebebiyle gelen misafirler şerefine gömlek, eşarp, tatlı gibi çeşitli hediyeler de verilir. Fakat ayrılık nişanı olarak kabul edildiğinden mendil kesinlikle bu hediyeler içinde yer almaz. Bazı kişiler ise kız istemeyi yani elçilik olayını Nevruz Bayramında yaparlar. Bu özel günde kalp kırılırsa, büyük bir günah işlemiş olarak kabul edildiğinden, bu mukaddes ve neşeli günde gidilen elçilikte hayır cevabı genellikle alınmaz.

Yine nişanlı veya yeni evli çiftler de erkek tarafından olan hatırlı kişiler, bu günde hediyelerle kız evine giderler. Bu hediyeler içinde boynuzları kırmızı kurdelelerle süslü koçlar, çeşitli tatlılar ve meyveler yer alır.

Nevruz, birlik beraberlik ve **barış günüdür**. Nitekim muhtelif sebeplerden dolayı birbirinden küsenler, bu günü fırsat bilip barışırlar. (Tural, 1995:126)

Azerbaycan'da Nevruz bayramından önceki son salı gününde komşu, eş-dost bir araya gelip sokağın bir yerinde akşamüstü odun toplayıp ateş yakarlar. Gece yarısına kadar eğlenirler. Yanan ateşin üstünden atlarlar. İnanca göre ateşin üstünden atlanınca ağırlık ve hastalıklar yanar, yok olur, temizlenir. Bu yüzden gençler, bu ateşten atlarken "**Ağırlığım, uğurluğum çayda çimen kızlara evde kalmışlara**" şeklinde sözler söylerler.

Azerbaycan'da Nevruzdan önceki dört hafta içinde her salı günü toprak, ateş, hava ve su anısına ateşler yakılır ve kutlamalar yapılır.

İran'da ise ateş yakma sadece Nevruzdan önceki son salı günü ve Nevruz bayramı gecesinde olur. Ateşten atlayanlar "**Ağırlığım, yorgunluğum, marizliğim (hastalığım) kötülüklerim dökülsün odda(ateşte) yansın**" derler. Diğer bir ifade de ise, "**Benim sarılığım senden, senin al kırmızılığın benden**" denilmektedir.(Tural, 1990:121)

İran'ın Urmiye şehrinde müşahede ettiğimize göre, eski yıldan yeni yıla geçilen gece (20-21 Mart gecesi) sabaha dek muhtelif av tüfekleriyle havaya yayılm ateş açılarak baharın ve yeni yılın gelişi kutlanır. Sabah erken vakitte ise henüz kırkı çıkmamış cenaze evlerine gidilip baş sağlığı verilir. Yine İran'da birçok kişi "**Zeynebi Behişt**" denilen kabristanlara giderek daha önce dünyasını değiştirmiş yakınlarının ruhunu şad eder ve ölenlerin kabri başında Kur'an okuyup yatanların nurlu hatıralarını sükûtle yad ederler. Sonra kabrin üstünü ve etrafını temizler, çiçek dikerler.

Hürremdereli üstat âşık Gulab Davudbegi'den aldığımız bilgilere göre Zencan eyaleti ve çevresinde âdet gereği ziyarete yalnız yılın son cuması (Nevruzdan önceki son cuma) gidilir. Bu kabir ziyaretleri öncesi ev hanımları bazı hazırlıklar yaparlar. Bu hazırlıklar Müslüman aleminin mukaddes yemeği olan "**Helva**" dır. Tahminen 50-60 kişilik yapılan bu helvalar, bir kişinin yiyebileceği miktarda bir sac ekmeği içine konarak dürüm yapılır ve bu şekilde ikram edilir.

İkram edilen ikinci yemek ise "**Yağlı Çörekler**" dir. İran'da buna "**Erdek**" adı verilir. Helva ve erdekten oluşan bu yiyecekler mezarlığı ziyarete gidenler tarafından kabristana götürülür. Ölen için Kur'an okunduktan sonra bu menü ziyaret giden diğer kişilere ikram edilir. Azerbaycan'da ise kabre gidildiği zaman önceden (2,4,6) adet deste gül ve karanfil alınır. Mezarlığa gidilirken götürülen güllerin çift sayıda olması gerekir. Çünkü tek sayıda olan güller, sadece mutluluk

nişanesi olan düğün ve neşeli törenlerde götürülür. Sonra Nevruz için özel hazırlanan baklava ve muhtelif tatlılar, kuru ve taze yemişlerle birlikte “**Honça**” adı verilen tepsiye dizilip kabrin üstüne konur. Sonra Kur’an okumayı bilen bir kişi tarafından Kur’an okunur, dua edilip geri dönülür. Kabrin üstüne konan bu tepsideki yiyecekler ya kuşlara kismet olur, ya da orda çalışanlar ve fakirler arasında paylaşılır veyahut ziyarete gelenlerce yenir.

Azerbaycan’da Nevruz bayramı kutlamalarında sembolik olarak görev alan şahıslar şunlardır:

1-Bahar Kızı

2-Dede Korkut

3-Keçel (Kel) ve Köse

Bahar Kız, Yazın gelmesini müjdeleyen semboldür. Dede Korkut, ozan ve âşıkların musiki ve medeniyetin halk müdrikliğinin genel timsalidir. Keçel (kel) ve Köse ise, bazı acı hakikatleri espri ve şaka yoluyla yoğurup komik bir dil ile anlatan, aslında tenkit ve eleştiri getiren şahıslardır. Olmuş hakikatler Keçel ve Köse’nin ifadesinde adeta bir dikene çevrilir, kötü insanlar ve olaylar kast edilerek alay edilir. Bazen de sadece komik diyaloglarla halk eğlendirilir ve düşündürülür .

Bu bayramın en güzel sembollerinden biri de **yumurtadır**. Nevruz öncesi Semeniler yeşillendirildiği gibi yumurtalar da değişik renklere boyanır. Kırmızı renk ateşi, yeşil renk tabiatı, sarı renk güneşi temsil eder. Eski yıllarda bu boyama işi soğan kabuğuyla yapılırdı. Ateşi belirten kırmızı renkle boyama şöyle yapılırdı: 5-6 adet soğan soyulur, kabukları ayrılır. Bu kabuklar boş bir kaba doldurulur. Kabın büyüklüğüne göre yumurta koyulur. Üstüne su dökülür. 10-15 dakika kaynatılır. Böylelikle soğanın kırmızı rengi yumurtalara geçmiş olur. Nevruz bayramında yumurtayla alâkalı ikinci bir âdet ise **yumurta dövüştürülmesidir**. Gençler bu gün için özel olarak seçtikleri yumurtaları birbirleriyle dövüştürür. Yumurtası çatlayan taraf mağlup kabul edilir. Kendi yumurtasını galip olan kişiye verir.

Azerbaycan’da bundan başka yılın son salı gününde yapılan çok enteresan bir gelenek vardır. Buna “**Kapı Pusması**” denir. Her insanın kalbinde olmasını istediği bir dilekle alâkalı bir âdettir. Bu dileklerinin olup olmayacağı ihtimali dahilinde o şahıs tanıdığı veya tanımadığı bir evin kapısından geçerken o anda evde konuşulanlara kulak asar. Eğer duyduğu sözler iyi, hayırlı sözler ise kendi dileğinin olabileceğini ümit eder. Fakat bu sözler kötü, hoş olmayan sözler ise bu arzusunun gerçekleşmeyeceği kanaatine varır.

Sovyetler Birliği döneminde Azerbaycan’da Nevruz bayramının kutlanılmasına müsaade edilmese de, halk bu bayramı asırlardır kutlamaya sadık kalmış ve unutmamıştır. Bununla beraber ilk kutlama Azerbaycan’da büyük siyaset adamı **Şihali Kurbanov** tarafından 1966 yılında gerçekleştirilmiştir. Daha sonraki

kutlama 18 yıl sonra 1984 yılında yapılmıştır. Bu kutlama Azerbaycan âşıklarının 4. kurultayıyla aynı zamana denk gelmiştir. 19 Martta Azerbaycan'ın muhtelif bölgelerinden resmen davet edilen 100 kadar âşık Bakü'de, Büyük caddelerde, radyo ve televizyonda baharın gelişi ve Nevruzla ilgili çok sayıda şiirler söylemiş ve âşık havaları okumuşlardır. Merhum üstat Âşık **Mikail Azafı**, bu bayramda Dede Korkut kıyafeti ile tören alanına çıkmıştır.

Azerbaycan bağımsızlığını 1990 yılında ilan ettikten sonra her yıl Nevruz Bayramı devlet tarafından kutlanmaya başladı. Bugün resmi tatil günü olarak ilan edildi.

Türk halkları için mukaddes sayılan bu günde birçok aileler eski devirlerden kalan bir âdetle erkek çocuklarına Nevruz, Bayram; kız çocuklarına ise Bahar, Gonca, Semeni, Nergiz, Yasemin, Menefşe vb. isimler koymaktadır. Hatta Nevruz ismi, Halk Destanları'nda da geçmektedir. Nitekim "**Nevruz Gandap Destanı**" bunun en güzel örneğidir. Bu halk hikâyesi Azerbaycan'da ve İran'da Âşıkların Repertuarında önemli bir destan olarak yer almaktadır.

Tabiatın uyanması ve baharın gelmesiyle ilgili olarak dağlarda, yaylalarda bu ayda açan bir çiçeğe de "**Nevruz Gülü**" adı verilir.

AZERBAYCAN VE İRAN-TÜRK EDEBİYATINDA NEVRUZ

Bu bayram Azerbaycan'ın yazar ve şairlerine de esin kaynağı olmuş eserlerinde çokça tasvir edilmiştir. Azerbaycan'ın büyük şairi **Samet Vurgun**'un poetik (şiirsel) dilde kaleme aldığı "**Komsomol Poeması**" ve yine merhum yazarımız **İsmail Şihli**'nin kaleme aldığı "**Deli Kür**" adlı tarihi romanda Nevruz bayramıyla ilgili geleneklerin bazılarından bahsedilmektedir. 1960-70'li yıllarda her iki eserde filme alınmıştır.

Azerbaycan'da yukarıda açıkladığımız içtimaî gelenekler ve âdetlerden başka kalk âşıkları ve şairlerinin de Nevruz'la ilgili bir çok eserleri bulunmaktadır.Örneğin "**Tahir ve Zöhre**" destanından bir mısradan baharın gelişi şiirsel bir dille şöyle anlatılır.:

"Budur geldi bahar faslı,
Açılıptır lâle, nergiz"¹

Bu bayramın ve baharın gelişiyle tabiat yeşile bürünür. Âşıklar da bu sebeple vecde gelip poetik dille şiirler söyler, saz çalıp âşık havaları okurlar. Üstat Aşık Elesker de baharın gelişiyle vecde gelerek, **Dağlar**² adlı koşmasında şöyle söyler:

¹ *Azerbaycan Muhabbet Destanları*, "Elm" Neşriyatı, Bakü 1979, s. 45-46.

² İslam Elesker, *Aşık Elesker*, Yazıcı Neşriyatı, Bakü 1988, s. 21.

Bahar faslı yaz ayları gelende,
Süsenli, sümbüllü, lâleli dağlar.
Yoksulu, erbabı, şahı, gedanı,
Tutmaz birbirinden alalı³ dağlar.

Hasta için tepesinde kar olur,
Her cür⁴ çiçek açır, laleazar olur,
Çeşmesinden âb-ı hayat car⁵ olur.
Dağıtır möhneti melalı⁶ dağlar.

Yazın bir ayıdır, çok yahşi⁷ çağın,
Kesilmez çeşmeden güzel yığnağın,
Aktarma motalın⁸, yağın, kaymağın,
Zembur⁹ çiçeğinden bal alı dağlar.

Yayın¹⁰ evvelinde dönersem Han'a,
Son ayda benzersen yetkin bostana,
Payızın¹¹ zemheri koyur virane,
Dağıdır üstünden celalı dağlar

Yine Âşık Elesker **Dağlar**¹² redifli bir diğer koşmasında ise şöyle der:

Bir ay yarım¹³ nov bahardan ötende¹⁴,
Car olur köksünden sellerin dağlar.
Çalhanır sonalar, çığırışır kazlar,
Zemzem zümzümeli¹⁵ göllerin dağlar.

³ **Alalı**: aralı,uzak, ayrı.

⁴ **Cür**: tür

⁵ **Car**: ilan etmek.

⁶ **Mühnet**: Dert, zahmet, eziyet,gam. **Melal**: Sıkıntı hüüzün, keder.

⁷ **Yahşi**: iyi

⁸ **Motal**: Tulum peyniri.

⁹ **Zembur**: Arı

¹⁰ **Yay**: yaz

¹¹ **Payız**: Son bahar

¹² Bk. İslam Elesker, *Aşık Elesker*, Yazıcı Neşriyatı, Bakü 1988, s. 22

¹³ **Bir ay yarım**: Bir buçuk ay

¹⁴ **Ötende**: Geçende

¹⁵ **Zümzümeye**: Nağme, terennüm.

İran'ın Huremdere Âşık muhiti üyesi Âşık Gülap Davutbeyi'nin bağlı olduğu ekol, Nevruz bayramı şerefine “ *Mübarek*”, “ *Bayram Günleri*”, “ *Tazelendi*” adlı şiirler yazmıştır.

MÜBAREK

Ay ellerim size güzel sözüm var,
Teze bayram, teze iliz¹⁶ mübarek.
Tarih döndü geldi teze baharım,
Teze bayram, teze iliz mübarek.

Ne geşenki¹⁷ kız gelinin payları,
Hoş gelecek yeni ilin ayları,
Coşkun olsun hep suları, çayları,
Teze bayram, teze il'iz mübarek.

Bu bayram resmidi¹⁸ ata babadan,
Şadlık sesi gelir elden obadan.
Nevruz gülü derek bahçadan, bağdan,
Teze bayram, teze il'iz mübarek.

Âşık Gülab, Hurremdere mekanım,
Gülüstandı, Azerbaycan, İran'ım,
Ne hoş gelip, ayım ilim dövrüm,
Teze bayram, teze il'iz mübarek.

BAYRAM GÜNLERİ

Gel benimle aşna olag,
Teze bu bayram günleri,
Bülbül gelir güle gonag¹⁹,
Teze bu bayram günleri.

Dağlar boyanır çemene,
El sevinir, gül süsene²⁰
Koy bir tebrik deyim sene,
Teze bu bayram günleri.

¹⁶ **İl**: Yıl

¹⁷ **Geşenk**: Güzel

¹⁸ **Resmi**: Âdet, kural, örf.

¹⁹ **Gonag**: Misafir.

²⁰ **Süsen**: Bir tür çiçek

Davud'iyem budur sözüm,
Sene kurban iki gözüm.
Gözel sene tarih yazım,
Teze bu bayram günleri.

TEZELENDİ

Geldi bahar fesli, şad olsun bülbül,
Zevk edip riş'eden²¹ gül tezelendi.
Tamam Türk elinde halkım hoş olsun,
Nevruz bayramında il tezelendi.

Zimistan²² kahrından çıktı bülbüller,
Tarih tezelendi hoş gelsin iller,
İlde bir yol gelir bu güzel günler,
Küsenler barıştı dil tezelendi.

Koyun kuzu gedir çay çemenlere,
Nevruz gülü çıkıp, geniş çöllere,
Bayram payı gelir kız gelinlere,
Güneş şafak salıp, tül tezelendi.

Gülab Sözlerini yazır sizlere,
Ahır çarşambada²³ gülen yüzlere,
Kız gelin mayildi göy yarpızlara²⁴,
Çölde yemlik derem el tezelendi.

İran'ın Karaca bölgesinin Erdalan Köyü'nde dünyaya gelmiş Üstâd Âşık Ramazan Ali Hudabendilu da Nevruz bayramının gelişi nedeniyle "*Mübarek olsun*" adlı bir şiir yazmıştır.

MÜBAREK OLSUN

Nevruz günü geldi, sevinir eller,
Eller bayramınız mübarek olsun.
Ceh ceh vurup okur, şeyda bülbüller,
Eller bayramınız mübarek olsun.

²¹ **Riş'e** : Kök.

²² **Zimistan**: Soğuk.

²³ **Ahır Çarşamba**: Nevruz bayramından önceki son salı günü.

²⁴ **Yarpız**: Şifalı bir bitki.

Bu aziz bayramda hamı görüşür,
Küsülü davalı, hamı barışır,
Varlı, yoksul birbirine karışır,
Eller bayramınız mübarek olsun.

Ramazan tarif de, oğula, kıza
Gözel bayram şadlıh getirip bize,
Mübarek deyirem bayramda size,
Eller bayramınız mübarek olsun.

Mahmudoğlu mahlasıyla Hoy'da, Selmas'ta, Urmiya'da, Miyandap'ta
Sulduzda'da Üstad sanatkarlar gibi ün salmış Âşık Menef, baharın gelişi
nedeniyle “*Deyilip*” adlı bir şiir yazmıştır.

DEYİLİP

Bahar fesli yaz ayları gelende,
Allah'ın lütfuna ihsan deyilip,
Marifet sayılıp ilk bahar günü,
Bir, şanlı büsatlı²⁵ sultan deyilip,

İkiminci günü himmet atlanır,
Üçümücü günü rahmet tadlanır,
Dördümcüde gam otağı odlanır,
Beşiminci bahr-i urfan deyip.

Altımcıda gül çiçekler açılı,
Yedimcide etrı (kokusu) halka saçılı,
Sekizinde eşk şerbeti içili,
Dokuzuna şöfket-i şan deyilip.

²⁵ **Büsat:** Olağanüstü, harika.

²³ **Süfrelere:** Sofralara.

²⁴ **Şirniler:** Çeşitli tatlılar.

²⁵ **Hena:** Kına

²⁶ **İsti:** Sıcak

²⁷ **Gohum:** Akraba

²⁸ **Bahem :** Bir arada

Gohum Mahmudoğlu, hey arzular mevlasın,
On onbirde Hak salıptı sayesin,
Onikide barkit vehted payesin,
Onüçünde çıkıp dolan deyilip.

İran'ın Haşkirt âşık ekolünün üstâd sanatkarı Ferec Muradî ise baharın gelişi sebebiyle “*Gerek*” adlı aşağıdaki şiiri yazmıştır.

GEREK

Bayram olur küsülüler barışar,
Şirin diller birbiyenen danışar,
Gohum kardeş geler bahem görüşer,
Teze ile hoş geldin etmek gerek
Yar yarının könlünü almak gerek.

Kız gelinler, otağların bezerler,
Süfrelere²⁶ şirnileri²⁷ düzerler.
Hena²⁸ yakar al yanaklı gözeler,
Teze ile hoş geldin etmek gerek
Yar yarının könlünü almak gerek.

Novruz gelir, bahar olar teze il,
Ceh ceh vurur, okur bağlarda bülbül,
İsti²⁹ vurur, her yan açar kızıl gül,
Teze ile hoş geldin etmek gerek
Yar yarının könlünü almak gerek.

Ferec söyler, bayram olsun, toy olsun,
Allah veren nimetimiz çok olsun,
Her ilimiz birbirinden hoş olsun,
Teze ile hoş geldin etmek gerek
Yâr yarının könlünü almak gerek.

*karankuşlar: kırlangıçlar

İran'ın Miyandap âşık ekolünün üstât sanatkarı Hidayet Musaoğlu da baharın gelişi şerefine “*Gelibti Novruz Bayramı*” adlı şiir yazmıştır.

GELİBTİ NOVRUZ (NEVRUZ) BAYRAMI

Çeşin tutup bizim eller,
Gelipti Novruz Bayramı.
Nağme diyer gonca güller,
Gelipti Novruz Bayramı.

Şeyda bülbül geldi dile,
Bezек geldi bizim çöle,
Habar çatsın tamam ele,
Gelipti Novruz Bayramı.

Semeniler gūzar eyler,
Tabiyat seviner, güler
Musa oğlu şadlık söyler,
Gelipti Novruz Bayramı

Azərbaycan'ın halk şairi Osman Sarıvelli de baharın gelişinden dolayı âşık geleneklerine dayanarak “*Bahar Geldi*”³⁰ adlı şiirini yazmıştır.

BAHAR GELDİ

Doğdu güneş, eridi kar,
Bahar geldi, bahar geldi.
Haber verdi karankuşlar* Bahar geldi, bahar geldi.

Seher çağı hava hoştu,
Gönüller kaynadı coştı,
Uşakların yakın dostu,
Bahar geldi, bahar geldi.

Kötükten *uçtu arılar,
Karıncalar katar katar,
Köl dibinden yol saldılar,
Bahar geldi, bahar geldi.

³⁰ Bk. Sarıvelli O. A., Seçilmiş Eserleri, Şiirler, Poemalar, c.II, Azer Neşir, Bakü 1987, s.75-76

Bu dağlarda güle güle,
Bülbül nağme deyir güle,
Al şefekli bir güneşle,
Bahar geldi, bahar geldi.

Âşıklar kurşandı saza,
Şairler söz koşdu yaza,
Bizim güllü bahçamıza
Bahar geldi, bahar geldi.

Göy çemende seher, seher
Mahnı deyir şen körpeler,
Yakasında benöfşeler,
Bahar geldi, bahar geldi.

* **Kötükten** : kütükten ,* **çönür**: yerine geçiyor

* **Kôl** : çalı, fundalık , **bahçamıza** : bahçemize , **Göy** :yeşil , **seher**,
seher .sabah, sabah

Nevruzla ilgili bu şiirleri dile getirdikten sonra, 21 mart 2005 tarihinde kaleme aldığım “*Nevruz Gelende*” adlı bir şiirimi okuyucularıyla paylaşmak istiyorum..

NEVRUZ GELENDE

Köhne ilin sonu çatır,
Nevruz gelende, gelende.
Bahar murdına yetir,
Nevruz gelende, gelende.

Tabiyatın üzü gülür,
Güneşten nurlar süzülür,
Kar can verir, buzlar ölür,
Nevruz gelende, gelende.

Zirveden duman çekilir,
Boranın beli bükülür,
Tarlaya tohum ekilir,
Nevruz gelende, gelende.

Kış dolanıp, yaza çönür
Turnalar vatana dönür,
Böcek karınca sevinir,
Nevruz gelende, gelende.

Göyde (gökte) şimşekler çakışır,
Derelerden sel akışır,
Kuşlar şevk ile okuşur,
Nevruz gelende, gelende.

Dağlar bin bir çiçek açır,
Yal yamaçlar etir (koku) saçır,
Sürüler yaylağa kaçır (koşuyor)
Nevruz gelende, gelende.

Bağlar çemene bürünür,
Çaylar ilan tek sürünür,
Yazın gelişi görünür,
Nevruz gelende, gelende.

Toprak yaşıla belenir,
Hak'tan merhamet elenir,
Çöhreye sevinç çilenir,
Nevruz gelende, gelende.

Arılar güle karışır,
Süsen sümbülle yarışır,
Küsenler bugün barışır,
Nevruz gelende, gelende.

Etrafta ocak çatılır,
Havaya fişenk atılır,
Herkes bayrama katılır,
Nevruz gelende, gelende.

Oba bilir eller bilir,
Türk Dünyası'nda sevilir,
Semeniler göyerdilir,
Nevruz gelende, gelende.

Yene gelir mutlu iller,
Türkü deyir şirin diller,
Bayramlaşır, bizim eller,
Nevruz gelende, gelende.

İlgar Cemil sazı çalar,
Gözelikten ilham alar,
Bu bayramdan sözü kalar,
Nevruz gelende, gelende.
*Çöhre : yanak

SONUÇ

İnsanlık tarihinin gelişim çizgisinde olduğu gibi, halkların âdet ve ananeleri içerisinde bayramların özel bir yeri vardır. Bayramlar, farklı coğrafyalarda kendi özelliklerine göre belli karakterlerde olup, bir halkı sosyo-kültürel yönden diğerinden farklı kılabilmektedir. Azerbaycan Türklerinde de çeşitli bayramlarla ilgili bazı özel terim ve ifadelere rastlamak mümkündür ve biz imkân çerçevesinde onları olduğu gibi saklamağı gerekli kılıyoruz

Sovyetler Birliği döneminde Azerbaycan'da Nevruz bayramının kutlanması yasaklanmış olduğundan, halk bu bayramı asırlardır kutlamaya sadık kalmış ve unutmamıştır.

Azerbaycan bağımsızlığını 1990 yılında ilan ettikten sonra her yıl Nevruz Bayramı devlet tarafından kutlanmaya başladı. Bugün resmi tatil günü olarak ilan edildi.

Türk halkları için mukaddes sayılan bu günde birçok aileler eski devirlerden kalan bir âdetle erkek çocuklarına Nevruz, Bayram; kız çocuklarına ise Bahar, Gonca, Semeni, Nergiz, Yasemin, Menefşe vb. isimler koymaktadır.

Tabiatın uyanması ve baharın gelmesiyle ilgili olarak dağlarda, yaylalarda bu ayda açan bir çiçeğe de “*Nevruz Gülü*” adı verilir.

Dünya üzerinde tabiat değişip her yıl kış mevsimi bahara döndükçe ,Türk dünyası da geleneksel nevruz bayramını coşkuyla kutlamaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Azerbaycan Muhabbet Dastanları, “, Bakü 1979.
- Canubi Azerbaycan Edebiyatı Antalogiyası, c.II, Bakü 1983.
- ÇAY, Abdulhaluk,Hıdırellez Kültür-Bahar Bayramı, Ankara, 1990
- ELESKER, İslam, *Aşık Elesker*, Bakü 1988
- KAFKASYALI, Ali, “İran Türk Edebiyatı Antolojisi”, c. I, Erzurum 2002.
- Kurbanov, B., “Millî ve Dinî Bayramlarımız”, *Ayraç Dergisi*, sayı:3, 2003.
- Kurbanov, B., “Nevruz: Sosyo Kültürel Sorunlar”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kültürel Faaliyetler Dizisi, No:1, Erzurum 1996.
- SARIVELLİ O. A., Seçilmiş Eserleri, Şiirler, Poemalar, c.II, Azer Neşir, Bakü 1987, s.75-76
- TURAL, Sadık, Nevruz, Ankara, 1995.
- ZEHTABİ, Mahmut Taki, İran Türkleri'nin Eski Tarihi I., Tebriz 1999 (1378).